Pojęcia kluczowe: *żydowskie dziedzictwo kulturowe, ochrona zabytków, cmentarz żydowski, stowarzyszenie, organizacja pozarządowa, organizacja społeczna*

Justyna Staszczyk

Prawne aspekty ochrony dziedzictwa żydowskiego w Tarnowie na przykładzie działalności Komitetu Opieki nad Zabytkami Kultury Żydowskiej

Abstrakt

Celem artykułu jest określenie statusu prawnego Komitetu Opieki nad Zabytkami Kultury Żydowskiej w Tarnowie oraz jego roli w systemie ochrony dziedzictwa kulturowego. Analizie poddano możliwości działania Komitetu jako stowarzyszenia, organizacji pozarządowej, organizacji pożytku publicznego i organizacji społecznej.

Badania przeprowadzono metodą dogmatycznoprawną, analizą orzecznictwa i dokumentów oraz metodą studium przypadku, ze szczególnym uwzględnieniem renowacji cmentarza żydowskiego w Tarnowie.

Analiza wykazała, że Komitet może inicjować, finansować i koordynować przedsięwzięcia, prowadzić działalność dokumentacyjną, edukacyjną i wydawniczą oraz współpracować z administracją publiczną i właścicielami zabytków. Jego działalność ma funkcjonalnie quasipubliczny charakter, jednak Komitet nie przejmuje kompetencji organów ochrony zabytków ani obowiązków właścicieli i posiadaczy zabytków. Skuteczna ochrona żydowskiego dziedzictwa wymaga współdziałania instrumentów prawnych, finansowych i organizacyjnych oraz współpracy podmiotów publicznych i prywatnych.

I. Wprowadzenie

Ochrona dziedzictwa kulturowego jest realizowana przy współudziale administracji publicznej, właścicieli i posiadaczy zabytków oraz organizacji społecznych. Przykładem takiej organizacji jest Komitet Opieki nad Zabytkami Kultury Żydowskiej w Tarnowie.

 DOI: 10.54383/0031-0344.2026.09.10

Celem artykułu jest ustalenie statusu prawnego KONZKŻ oraz zakresu jego udziału w ochronie żydowskiego dziedzictwa, współpracy z podmiotami publicznymi i prywatnymi oraz korzystania z uprawnień procesowych organizacji społecznej.

Przyjęto trzy hipotezy badawcze: status prawny Komitetu pozwala mu wspierać system ochrony dziedzictwa bez uzyskania kompetencji władczych; jego działalność ma funkcjonalnie quasipubliczny charakter; skuteczna ochrona żydowskiego dziedzictwa wymaga współdziałania instrumentów prawnych, finansowych i organizacyjnych.

Badania przeprowadzono metodą dogmatycznoprawną, analizą orzecznictwa i dokumentów oraz metodą studium przypadku. Wykorzystano akty prawne, literaturę, Statut i sprawozdania KONZKŻ oraz materiały dotyczące jego działalności, ze szczególnym uwzględnieniem renowacji cmentarza żydowskiego w Tarnowie.

W kolejnych częściach przedstawiono status, organizację i finansowanie Komitetu, prawne uwarunkowania jego działalności, uprawnienia procesowe oraz wybrane przedsięwzięcia służące ochronie i popularyzowaniu dziedzictwa.

II. Tarnów jako przestrzeń żydowskiego dziedzictwa kulturowego

Obecność społeczności żydowskiej w Tarnowie jest udokumentowana od końca XV w. Wraz ze wzrostem jej liczebności rozwijały się struktury gminy żydowskiej oraz instytucje życia religijnego i społecznego; na początku XX w. w mieście funkcjonowało około czterdziestu domów modlitwy[1]. W 1939 r., bezpośrednio przed wybuchem II wojny światowej, społeczność żydowska liczyła około 25 tys. osób, stanowiąc 45% mieszkańców Tarnowa. Skala oraz wielowiekowy charakter tej obecności sprawiły, że społeczność żydowska współkształtowała życie społeczne, gospodarcze i kulturalne miasta[2].

Materialnymi świadectwami tej obecności są w szczególności cmentarz żydowski[3], bima stanowiąca pozostałość Starej Synagogi oraz budynek dawnej mykwy, czyli łaźni rytualnej[4]. Obiekty te stanowią element lokalnego dziedzictwa kulturowego, a ich zachowanie wiąże się z podejmowaniem działań konserwatorskich, dokumentacyjnych, edukacyjnych i popularyzatorskich. Okoliczności te uzasadniają wybór Tarnowa jako obszaru studium przypadku dotyczącego prawnych i organizacyjnych form ochrony żydowskiego dziedzictwa kulturowego, w tym działalności Komitetu Opieki nad Zabytkami Kultury Żydowskiej.

1 A. Pachowicz, *Żydzi i chrześcijanie, z dziejów życia religijnego społeczności żydowskiej w Tarnowie*, „Galicja. Studia i Materiały" 2023/9, s. 301–302, DOI: 10.15584/galisim.2023.9.15.

2 A. Pachowicz, *Żydzi…*, s. 321.

3 L. Hońdo, *Najstarsze nagrobki na żydowskim cmentarzu w Tarnowie*, „Humanities and Cultural Studies" 2021, t. 2, nr 1, s. 1–3, DOI: 10.5604/01.3001.0014.7383.

4 Tarnowskie Centrum Informacji, *Tarnów i region*, Tarnów 2025, s. 5, https://www.it.tarnow.pl/wp-content/uploads/2024/12/Tarnow-i-region-folder-2025.pdf, dostęp: 14.09.2026 r.

1. Cmentarz żydowski w Tarnowie

Cmentarz żydowski w Tarnowie należy do najstarszych zachowanych nekropolii żydowskich w południowej Polsce. Chociaż dokładna data jego założenia nie jest znana, ze źródeł wynika, że istniał już w XVI w. Zachowany na cmentarzu zespół nagrobków z XVII, XVIII i początku XIX w. ma istotną wartość historyczną, artystyczną i kulturową. Wśród najstarszych zidentyfikowanych nagrobków znajduje się nagrobek Miriam, żony Menachema Segala i córki Icchaka Segala, zmarłej 22.02.1651 r.[5] Cmentarz został wpisany do rejestru zabytków nieruchomych 28.09.1976 r. pod numerem A-22[6].

W okresie okupacji niemieckiej cmentarz był miejscem masowych egzekucji ludności żydowskiej oraz podlegał dewastacji. W 1946 r. na terenie nekropolii wzniesiono pomnik autorstwa Dawida Beckera, upamiętniający zamordowanych Żydów. Jego zasadniczym elementem jest złamana kolumna pochodząca z ruin Synagogi Nowej, zwanej również Synagogą Jubileuszową[7]. W 1988 r. powstał Komitet Opieki nad Zabytkami Kultury Żydowskiej w Tarnowie, zwany dalej „Komitetem" lub „KONZKŻ". Komitet utworzono przy Towarzystwie Miłośników Ziemi Tarnowskiej w celu skuteczniejszej ochrony i promocji żydowskiego dziedzictwa miasta[8].

III. Status prawny Komitetu jako stowarzyszenia, organizacji pozarządowej i organizacji pożytku publicznego

Komitet Opieki nad Zabytkami Kultury Żydowskiej w Tarnowie jest stowarzyszeniem działającym na podstawie ustawy z 7.04.1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach oraz własnego statutu[9]. Zgodnie z art. 2 ust. 1 tej ustawy stowarzyszenie jest dobrowolnym, samorządnym i trwałym zrzeszeniem o celach niezarobkowych. Dobrowolność, samorządność i trwałość Komitetu potwierdza § 2 Statutu KONZKŻ. Niezarobkowy charakter stowarzyszenia nie wyklucza prowadzenia działalności gospodarczej, jednak dochód z takiej działalności powinien służyć realizacji celów statutowych i nie może zostać przeznaczony do podziału między jego członków[10].

5 L. Hońdo, *Najstarsze nagrobki na żydowskim cmentarzu w Tarnowie*, „Humanities and Cultural Studies" 2021, t. 2, nr 1, s. 1–3, DOI: 10.5604/01.3001.0014.7383.

6 Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Krakowie, Wykaz obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych województwa małopolskiego z uwzględnieniem podziału na powiaty i gminy, pozycja: „Tarnów, gm. Tarnów – cmentarz żydowski, ul. Szpitalna, Słoneczna, A-22 z 28.09.1976 r.".

7 A. Pachowicz, *Środowisko inteligencji żydowskiej w Tarnowie w latach 1772–1918 (wybrani przedstawiciele)*, „Galicja. Studia i Materiały" 2024/11, s. 507, DOI: 10.15584/galisim.2024.11.23.

8 Komitet Opieki nad Zabytkami Kultury Żydowskiej w Tarnowie, *Komitet*, https://kirkut-tarnow.pl/komitet/, dostęp: 14.09.2026 r.

9 Ustawa z 7.04.1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 2261 z późn. zm.), dalej: PrStow; § 1 i § 3 Statutu Komitetu Opieki nad Zabytkami Kultury Żydowskiej w Tarnowie, dalej: Statut KONZKŻ.

10 Art. 2 ust. 1 i art. 34 PrStow; por. wyrok NSA z 27.10.2015 r., II GSK 2019/14, Legalis.

 DOI: 10.54383/0031-0344.2026.09.10

Komitet jest stowarzyszeniem rejestrowym, wpisanym do Krajowego Rejestru Sądowego pod numerem 0000037501. Jako stowarzyszenie rejestrowe posiada osobowość prawną, a tym samym jest podmiotem praw i obowiązków odrębnym od swoich członków[11]. Członkami zwyczajnymi Komitetu mogą być osoby fizyczne, natomiast osoby prawne mogą uczestniczyć w jego działalności wyłącznie jako członkowie wspierający[12].

Postanowienie § 4 Statutu KONZKŻ, zgodnie z którym siedzibą Komitetu jest Muzeum Okręgowe w Tarnowie, nie oznacza powstania więzi ustrojowej ani organizacyjnego podporządkowania Komitetu Muzeum. Komitet nie jest jednostką organizacyjną Muzeum ani podmiotem administracji publicznej. O jego odrębności prawnej świadczą w szczególności posiadanie osobowości prawnej, własnego statutu, organów i majątku[13]. Określenie Komitetu jako stowarzyszenia działającego „przy" Muzeum opisuje jego instytucjonalne i lokalowe powiązanie z tą instytucją, nie zaś odrębną formę prawną ani stosunek organizacyjnego podporządkowania.

Pojęcia stowarzyszenia i organizacji pozarządowej nie są tożsame. Stowarzyszenie jest określoną formą organizacyjno-prawną zrzeszenia, natomiast organizacja pozarządowa stanowi szerszą kategorię podmiotów zdefiniowaną w art. 3 ust. 2 ustawy z 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Kategoria ta obejmuje m.in. niedziałające w celu osiągnięcia zysku stowarzyszenia, które nie należą do sektora finansów publicznych[14]. KONZKŻ spełnia wskazane przesłanki, dlatego jest jednocześnie stowarzyszeniem oraz organizacją pozarządową.

Działalność Komitetu w zakresie ochrony, dokumentowania i popularyzowania dziedzictwa żydowskiego mieści się w sferze zadań publicznych obejmującej kulturę, sztukę, ochronę dóbr kultury i dziedzictwa narodowego. Jeżeli działalność ta jest społecznie użyteczna i prowadzona w wymienionej sferze, stanowi działalność pożytku publicznego w rozumieniu art. 3 ust. 1 ustawy. Komitet może również współpracować z organami administracji publicznej oraz uczestniczyć w realizacji zadań publicznych na zasadach określonych w ustawie[15].

Od statusu organizacji pozarządowej należy odróżnić status organizacji pożytku publicznego. Nie przysługuje on każdej organizacji pozarządowej, lecz wymaga spełnienia dodatkowych przesłanek ustawowych oraz uzyskania wpisu informacji o takim statusie do Krajowego Rejestru Sądowego. Komitet posiada status organizacji

11 Art. 17 ust. 1 ustawy z 7.04.1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 2261 z późn. zm.); § 6 ust. 1 Statutu KONZKŻ w Tarnowie; Centralna Informacja Krajowego Rejestru Sądowego, *Odpis aktualny z Rejestru Stowarzyszeń, Innych Organizacji Społecznych i Zawodowych, Fundacji oraz Samodzielnych Publicznych Zakładów Opieki Zdrowotnej*, KRS 0000037501, stan na 14.09.2026 r.

12 Art. 10 ust. PrStow; § 10 i § 12 Statutu KONZKŻ; por. postanowienie SN z 6.09.2012 r., I CSK 76/12, Legalis.

13 Art. 10 ust. 1 pkt 5 i 7, art. 11 ust. 1 oraz art. 17 ust. 1 PrStow; § 4, § 6 ust. 1, § 17–28 oraz § 29–33 Statutu KONZKŻ.

14 Ustawa z 24.04.2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 1338 z późn. zm.), dalej: PożPubWolontU; art. 3 ust. 2 tej ustawy.

15 Art. 3 ust. 1, art. 4 ust. 1 pkt 16, art. 5 ust. 1 i 2 oraz art. 11 PożPubWolontU; § 7–8 Statutu KONZKŻ.

DOI: 10.54383/0031-0344.2026.09.10

pożytku publicznego i jest wpisany do KRS pod numerem 0000037501[16]. Status ten wiąże się m.in. z możliwością otrzymywania 1,5% podatku dochodowego od osób fizycznych, a jednocześnie z dodatkowymi obowiązkami w zakresie sprawozdawczości i jawności działania[17].

KONZKŻ może być ponadto kwalifikowany jako organizacja społeczna w rozumieniu przepisów postępowania administracyjnego. Pojęcie organizacji społecznej ma w tym przypadku znaczenie przede wszystkim procesowe i nie oznacza odrębnej formy organizacyjno-prawnej. Definicja zawarta w art. 5 § 2 pkt 5 Kodeksu postępowania administracyjnego obejmuje organizacje zawodowe, samorządowe, spółdzielcze oraz inne organizacje społeczne. Ma ona charakter szeroki, pozwalający zaliczyć do tej kategorii również stowarzyszenia[18].

Na podstawie art. 31 § 1 k.p.a. Komitet może – w sprawie dotyczącej innej osoby – żądać wszczęcia postępowania albo dopuszczenia go do udziału w toczącym się postępowaniu, jeżeli jest to uzasadnione jego celami statutowymi i przemawia za tym interes społeczny. Organ administracji publicznej ocenia spełnienie tych przesłanek i wydaje odpowiednie postanowienie. Udział Komitetu w postępowaniu nie następuje więc automatycznie[19].

Uprawnienia organizacji społecznej mogą być realizowane również w postępowaniu sądowoadministracyjnym. Organizacja społeczna może w zakresie swojej działalności statutowej wnieść skargę w sprawie dotyczącej interesu prawnego innej osoby, jeżeli uczestniczyła wcześniej w postępowaniu administracyjnym. Może także zgłosić udział w postępowaniu sądowoadministracyjnym dotyczącym sprawy innej osoby, jeżeli sprawa pozostaje związana z zakresem jej działalności statutowej. W tym drugim przypadku o dopuszczeniu organizacji do udziału rozstrzyga sąd w drodze postanowienia[20]. Szczegółowe znaczenie tych uprawnień w sprawach dotyczących ochrony zabytków, w tym wpisu cmentarza do rejestru zabytków, zostanie przedstawione w dalszej części opracowania.

16 Art. 20 i art. 22 PożPubWolontU; zob. wykaz organizacji pożytku publicznego zamieszczony na stronie Gminy Miasta Tarnowa: *Zostaw 1,5% w Tarnowie*, poz. 32, https://tarnow.pl/Dla-mieszkancow/Urzad-Miasta/Wspolpraca-z-NGO/Zasady-wspolpracy/Zostaw-1-5-w-Tarnowie, dostęp: 14.09.2026 r.

17 Art. 23 i art. 27 PożPubWolontU.

18 Art. 5 § 2 pkt 5 ustawy z 14.06.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 1691), dalej: KPA; B. Adamiak, J. Borkowski, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, wyd. 20, Warszawa 2026, komentarz do art. 5, nb 3; por. uchwała NSA z 12.12.2005 r., II OPS 4/05, ONSAiWSA 2006, nr 2, poz. 37.

19 Art. 31 § 1–2 KPA.

20 Art. 25 § 4, art. 33 § 2 i art. 50 § 1 ustawy z 30.08.2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (t.j. Dz.U. z 2026 r. poz. 143 z późn. zm.)

 DOI: 10.54383/0031-0344.2026.09.10

IV. Cele Komitetu i ich realizacja

Zgodnie z zasadą samorządności stowarzyszenie samodzielnie określa swoje cele, programy działania i struktury organizacyjne oraz uchwala akty wewnętrzne dotyczące jego działalności[21]. Głównym celem Komitetu jest opieka nad zabytkami kultury żydowskiej znajdującymi się na obszarze byłej Galicji. Do jego celów statutowych należą ponadto: popularyzowanie wiedzy o historii i kulturze Żydów polskich, działanie na rzecz zbliżenia między Polakami i Żydami, wspieranie i organizowanie przedsięwzięć badawczych i naukowych związanych z kulturą oraz zabytkami żydowskimi na obszarze byłej Galicji, a także podejmowanie podobnych działań odnoszących się do innych grup etnicznych i narodowych zamieszkujących ten obszar[22].

Komitet realizuje wskazane cele przez:

1. sprawowanie opieki nad istniejącymi zabytkami kultury żydowskiej oraz finansowanie i koordynowanie ich konserwacji, remontów i odbudowy;
2. organizowanie zebrań, odczytów, seminariów, konferencji, wystaw i innych wydarzeń promujących kulturę Żydów oraz innych grup etnicznych i narodowych zamieszkujących obszar byłej Galicji;
3. prowadzenie działalności wydawniczej;
4. inicjowanie i realizowanie wspólnych projektów z organizacjami o podobnym profilu działalności w kraju i za granicą[23].

Cele Komitetu mieszczą się w sferze zadań publicznych obejmującej kulturę, sztukę, ochronę dóbr kultury i dziedzictwa narodowego[24]. Działalność podejmowana przez KONZKŻ w celu ich realizacji może zostać zakwalifikowana jako działalność pożytku publicznego, jeżeli ma charakter społecznie użyteczny i jest prowadzona w ustawowo określonej sferze zadań publicznych. Działalność badawcza i dokumentacyjna odpowiada działaniom wymienionym w art. 5 pkt 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, natomiast działalność edukacyjna, wydawnicza i popularyzatorska może służyć popularyzowaniu i upowszechnianiu wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury, o czym stanowi art. 5 pkt 5 tej ustawy[25].

Użyte w Statucie KONZKŻ określenie „opieka nad zabytkami" należy skonfrontować z ustawowym rozróżnieniem ochrony zabytków i opieki nad zabytkiem. Zgodnie z art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochrona zabytków polega na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań służących między

21 Art. 2 ust. 2 PrStow

22 § 7 ust. 1–5 Statutu KONZKŻ.

23 § 8 Statutu KONZKŻ.

24 Art. 4 ust. 1 pkt 16 ustawy PożPubWolontU

25 Art. 3 ust. 1 PożPubWolontU; art. 5 pkt 1 i 5 ustawy z 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1292 z późn. zm.), dalej: OchrZabU.

innymi zapewnieniu prawnych, organizacyjnych i finansowych warunków trwałego zachowania zabytków, zapobieganiu zagrożeniom oraz kontroli ich stanu zachowania. Opiekę nad konkretnym zabytkiem sprawuje natomiast jego właściciel lub posiadacz. Obejmuje ona w szczególności zapewnienie warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku, prowadzenia przy nim prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, jego zabezpieczenia i utrzymania, odpowiedniego korzystania z niego, a także popularyzowania wiedzy o jego znaczeniu[26].

Statutowe posługiwanie się pojęciem „opieki nad zabytkami" nie oznacza zatem, że Komitet staje się organem ochrony zabytków ani że w każdym przypadku przejmuje obowiązki właściciela lub posiadacza konkretnego obiektu. Jeżeli Komitet nie posiada tytułu prawnego do danego zabytku, jego rola może polegać przede wszystkim na inicjowaniu, wspieraniu, finansowaniu i koordynowaniu przedsięwzięć, współpracy z właścicielem lub posiadaczem zabytku oraz współdziałaniu z właściwymi organami administracji publicznej.

Statutowe wskazanie finansowania i koordynowania konserwacji, remontów oraz odbudowy zabytków jako sposobów realizacji celów Komitetu nie stanowi samoistnej podstawy prawnej do prowadzenia prac przy konkretnym obiekcie. Jeżeli Komitet zamierza występować we własnym imieniu o wydanie pozwolenia na prowadzenie prac przy zabytku wpisanym do rejestru, powinien posiadać tytuł prawny do korzystania z tego zabytku, wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego. Jeżeli takiego tytułu nie posiada, może wspierać lub koordynować przedsięwzięcie realizowane przez właściciela, posiadacza albo inny uprawniony podmiot, działając w granicach udzielonego mu umocowania. Prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków[27]. Cele statutowe wyznaczają zatem zakres aktywności Komitetu, natomiast sposób ich realizacji podlega przepisom prawa ochrony zabytków, prawa budowlanego oraz regulacjom określającym uprawnienia właściciela lub posiadacza danego obiektu.

Działalność Komitetu łączy aktywność społeczną z realizacją przedsięwzięć mieszczących się w sferze zadań publicznych. Komitet nie wykonuje władczych kompetencji organów ochrony zabytków, może jednak uzupełniać działania podmiotów publicznych przez pozyskiwanie środków finansowych, inicjowanie i wspieranie przedsięwzięć konserwatorskich, prowadzenie działalności dokumentacyjnej, naukowej i edukacyjnej oraz współpracę z właścicielami i posiadaczami zabytków, jednostkami

26 Art. 4 i art. 5 OchrZabU; K. Zalasińska, komentarz do art. 4 i 5, (w:) K. Zalasińska, Ł. Czwojda, *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz*, wyd. 2, 2025, Legalis.

27 Art. 36 ust. 1 pkt 1 i ust. 5 OchrZabU.

 DOI: 10.54383/0031-0344.2026.09.10

samorządu terytorialnego, muzeami, związkami wyznaniowymi i organami ochrony zabytków.

W tym funkcjonalnym znaczeniu działalność Komitetu może być określana jako mająca charakter quasipubliczny. Określenie to nie oznacza jednak przyznania Komitetowi statusu podmiotu publicznego ani wyposażenia go w kompetencje władcze, lecz wskazuje, że jego społecznie użyteczna działalność wspomaga realizację zadań publicznych w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.

V. Członkowstwo w Komitecie – prawa i obowiązki członków

Działalność stowarzyszenia opiera się głównie na pracy społecznej członków, co nie wyklucza zatrudniania pracowników, również spośród członków. Statut może ponadto przewidywać wynagrodzenie członków Zarządu za czynności związane z pełnioną funkcją[28].

Statut KONZKŻ wyróżnia członków zwyczajnych, honorowych i wspierających[29]. Członkiem zwyczajnym może zostać pełnoletni obywatel polski, a także cudzoziemiec zainteresowany działalnością Komitetu. Godność członka honorowego Zarząd nadaje osobom szczególnie zasłużonym[30]. Członkami wspierającymi mogą być osoby fizyczne i prawne deklarujące pomoc w realizacji celów Komitetu. Osoba prawna może być wyłącznie członkiem wspierającym i działa przez przedstawiciela lub pełnomocnika[31].

Przyjęcie członka zwyczajnego lub wspierającego następuje uchwałą Zarządu po złożeniu pisemnej deklaracji[32]. Członkowie mają prawo uczestniczyć w działalności Komitetu i zgłaszać wnioski jego organom. Członkom wspierającym nie przysługuje czynne ani bierne prawo wyborcze. Statut nie określa natomiast jednoznacznie uprawnień członków honorowych, zwłaszcza ich udziału w Walnym Zebraniu i praw wyborczych[33]. Do obowiązków członków należą m.in. przestrzeganie Statutu, udział w działalności Komitetu i opłacanie składek, a członków wspierających – spełnianie zadeklarowanych świadczeń[34].

Członkostwo ustaje w przypadkach określonych w Statucie, m.in. wskutek śmierci, wystąpienia albo wykreślenia. Niejasne jest postanowienie wiążące ustanie członkostwa z utratą pełnomocnictwa do reprezentowania osoby prawnej, ponieważ

28 Art. 2 ust. 3 oraz art. 10 ust. 1 pkt 5a PrStow; por. wyrok SN z 3.04.2019 r., III UK 97/18, Legalis.

29 § 9 Statutu KONZKŻ.

30 § 10–11 Statutu KONZKŻ.

31 Art. 10 ust. 3 PrStow; § 12 Statutu KONZKŻ; por. postanowienie SN z 6.09.2012 r., I CSK 76/12.

32 § 13 Statutu KONZKŻ.

33 § 14 oraz § 17 ust. 2 Statutu KONZKŻ.

34 § 15 Statutu KONZKŻ.

DOI: 10.54383/0031-0344.2026.09.10

utrata umocowania przez przedstawiciela nie powinna automatycznie powodować ustania członkostwa reprezentowanego podmiotu.

Wykreślenie może nastąpić m.in. z powodu długotrwałego zalegania ze składkami lub niewykonywania obowiązków statutowych. Od uchwały Zarządu przysługuje odwołanie do Walnego Zebrania w terminie 30 dni od jej doręczenia[35]. Stosunek członkostwa ma charakter cywilnoprawny, dlatego członek może dochodzić ochrony przed sądem powszechnym[36].

Przyjęty model członkostwa potwierdza społeczny i samorządny charakter Komitetu, a udział osób prawnych jako członków wspierających ułatwia współpracę i pozyskiwanie pomocy na realizację jego celów.

VI. Władze i organizacja Komitetu

Statut stowarzyszenia powinien określać jego władze, sposób ich wyboru, uzupełniania składu oraz kompetencje[37].Władzami KONZKŻ są Walne Zebranie, Zarząd i Komisja Rewizyjna. Kadencja Zarządu oraz Komisji trwa cztery lata, a ich członków wybiera Walne Zebranie w głosowaniu tajnym[38].

Walne Zebranie jest najwyższą władzą Komitetu. Wyznacza kierunki jego działalności, wybiera pozostałe organy, zatwierdza ich sprawozdania, ustala składki, rozpatruje odwołania oraz podejmuje uchwały w sprawie zmiany Statutu i rozwiązania Komitetu[39]. Zwołuje je Zarząd co najmniej raz na dwa lata. Nadzwyczajne Walne Zebranie może zostać zwołane z inicjatywy Zarządu albo na wniosek Komisji Rewizyjnej lub jednej piątej członków. W razie bezczynności Zarządu kompetencję tę przejmuje Komisja Rewizyjna[40]. Uchwały zapadają zasadniczo zwykłą większością głosów, natomiast zmiana Statutu i rozwiązanie Komitetu wymagają kworum oraz większości dwóch trzecich głosów[41].

Bieżącą działalnością kieruje siedmioosobowy Zarząd, do którego zadań należą m.in. wykonywanie uchwał Walnego Zebrania, zarządzanie majątkiem, reprezentowanie Komitetu oraz podejmowanie decyzji członkowskich i pracowniczych[42]. Oświadczenia woli w imieniu Komitetu składają łącznie dwaj członkowie Zarządu,

35 § 16 Statutu KONZKŻ.

36 Por. wyrok SA w Katowicach z 27.05.2015 r., I ACa 176/15.

37 Art. 10 ust. 1 pkt 5 PrStow.

38 § 17 ust. 1, 3 i 4 Statutu KONZKŻ.

39 § 18 Statutu KONZKŻ.

40 § 19 Statutu KONZKŻ.

41 § 20 oraz § 21 ust. 1–2 Statutu KONZKŻ.

42 § 22–24 Statutu KONZKŻ.

 DOI: 10.54383/0031-0344.2026.09.10

w tym prezes albo wiceprezes. Inne osoby mogą działać na podstawie pełnomocnictwa Zarządu[43].

Komisja Rewizyjna kontroluje gospodarkę finansową, majątek, przestrzeganie Statutu i wykonywanie uchwał, a także przedstawia wniosek w sprawie absolutorium dla Zarządu[44]. Jej odrębność od Zarządu odpowiada wymaganiom dotyczącym organu kontroli organizacji pożytku publicznego[45].

Statut określa również zasady ustania członkostwa w Zarządzie i Komisji Rewizyjnej oraz uzupełniania ich składu. Mechanizm ten może objąć najwyżej połowę członków danego organu[46]. Zarząd może ponadto utworzyć biuro zapewniające administracyjną obsługę Komitetu[47]. W 2022 r. jego funkcjonowanie zostało dofinansowane przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji[48]. Otrzymanie dotacji nie zmieniło prywatnoprawnego statusu Komitetu ani pomocniczego charakteru jego biura.

VII. Majątek i źródła finansowania Komitetu

Komitet, jako osoba prawna, może posiadać majątek, zawierać umowy oraz przyjmować darowizny, subwencje i dotacje. Majątkiem administruje Zarząd[49, 50]. Źródłami finansowania są m.in. składki członkowskie, dotacje, granty, darowizny, spadki, zapisy, zbiórki publiczne, przychody z działalności statutowej oraz świadczenia członków wspierających[51]. Pozwala to łączyć środki prywatne i publiczne, przy czym środki publiczne muszą być wykorzystywane i rozliczane zgodnie z warunkami ich przyznania[52].

Komitet może prowadzić działalność gospodarczą, ale uzyskany dochód musi służyć realizacji celów statutowych i nie może być dzielony między członków[53]. Statut ogranicza również możliwość dokonywania czynności majątkowych na rzecz członków,

43 § 23 ust. 1 pkt 7 oraz § 33 Statutu KONZKŻ.

44 § 25–26 Statutu KONZKŻ.

45 Art. 20 ust. 1 pkt 4 PożPubWolontU.

46 § 27 Statutu KONZKŻ.

47 § 28 Statutu KONZKŻ.

48 *Dofinansowanie utrzymania biura – 2022*, strona internetowa Komitetu Opieki nad Zabytkami Kultury Żydowskiej w Tarnowie, https://kirkut-tarnow.pl/2022/01/dofinansowanie-2022/, dostęp: 14.09.2026 r.

49 § 29 Statutu KONZKŻ.

50 § 30 Statutu KONZKŻ.

51 § 31 Statutu KONZKŻ.

52 Art. 33 ust. 1–2 i art. 35 PrStow.

53 Art. 34 PrStow; § 32 ust. 1 Statutu KONZKŻ.

pracowników, członków organów i osób im bliskich, co odpowiada wymaganiom dotyczącym organizacji pożytku publicznego[54, 55].

Statut przewiduje także odpłatną działalność pożytku publicznego, obejmującą m.in. sprzedaż wydawnictw i pamiątek, kwerendy genealogiczne i archiwalne, identyfikowanie nagrobków oraz opiekę nad grobami. Uzyskane środki są przeznaczane na cele statutowe[56]. Działalności tej nie należy utożsamiać z działalnością gospodarczą. Jeżeli spełnia ona przesłanki określone w ustawie, podlega zakwalifikowaniu jako działalność gospodarcza. Obie formy nie mogą obejmować tego samego przedmiotu działalności, a działalność odpłatna i nieodpłatna powinna zostać wyodrębniona rachunkowo[57, 58].

Pozyskanie środków nie daje jednak Komitetowi samodzielnego prawa do prowadzenia prac przy zabytku. Obowiązek ich finansowania spoczywa na podmiocie posiadającym tytuł prawny do zabytku[59]. Jeżeli Komitet nie posiada takiego tytułu, może dobrowolnie wspierać prace finansowo lub organizacyjnie, działając za zgodą właściciela i zgodnie z przepisami o ochronie zabytków.

Prace przy zabytku mogą być również finansowane z dotacji jednostki samorządu terytorialnego. Dotacja może obejmować do 100% koniecznych nakładów, jednak łączna wysokość wsparcia publicznego nie może przekroczyć ich pełnej wartości[60]. Jej przyznanie jest fakultatywne i zależy od spełnienia warunków ustawowych oraz zasad określonych w odpowiedniej uchwale. Status organizacji pozarządowej lub organizacji pożytku publicznego nie tworzy roszczenia o otrzymanie dotacji.

Model finansowania pozwala Komitetowi łączyć środki publiczne i prywatne oraz wspierać ochronę dziedzictwa, nie prowadząc do przejęcia kompetencji administracji ani obowiązków właścicieli i posiadaczy zabytków.

VIII. Prawne uwarunkowania ochrony cmentarza żydowskiego i udziału Komitetu

VIII.I. Cmentarz żydowski jako cmentarz wyznaniowy – własność, utrzymanie i zarządzanie

Status prawny cmentarza żydowskiego należy rozpatrywać z uwzględnieniem zarówno przepisów dotyczących cmentarzy wyznaniowych, jak i regulacji z zakresu

54 § 32 ust. 2 Statutu KONZKŻ.

55 Art. 20 ust. 1 pkt 6 PożPubWolontU.

56 § 32 ust. 3–4 Statutu KONZKŻ.

57 Art. 8 oraz art. 9 ust. 1 i 3 PożPubWolontU.

58 Art. 10 ust. 1 PożPubWolontU..

59 Art. 71 ust. 1 OchrZabU.

60 Art. 77, art. 81 ust. 1–2 oraz art. 82 ust. 1 OchrZabU.

 DOI: 10.54383/0031-0344.2026.09.10

ochrony zabytków. Zgodnie z art. 2 ust. 2 ustawy o cmentarzach i chowaniu zmarłych utrzymanie cmentarzy wyznaniowych i zarządzanie nimi należy do związków wyznaniowych[61]. Regulacja ta odróżnia cmentarze wyznaniowe od cmentarzy komunalnych, których utrzymanie i zarządzanie ustawodawca powierzył właściwym wójtom, burmistrzom albo prezydentom miast. Zakwalifikowanie nekropolii jako cmentarza wyznaniowego wyznacza zatem podmiot odpowiedzialny za jej utrzymanie i zarządzanie, nie przesądza jednak samoistnie o szczegółowym zakresie prawa własności nieruchomości.

Szczególne regulacje odnoszące się do cmentarzy żydowskich zawiera ustawa o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej. Gminy wyznaniowe żydowskie oraz Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich posiadają osobowość prawną i mogą nabywać, posiadać oraz zbywać mienie ruchome i nieruchome, a także samodzielnie zarządzać swoim majątkiem[62]. Cmentarze wyznaniowe żydowskie stanowiące własność gmin żydowskich albo Związku Gmin nie podlegają wywłaszczeniu. Ustawa przewiduje ponadto szczególną ochronę cmentarzy stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostek samorządu terytorialnego, w stosunku do których wszczęto postępowanie regulacyjne: nieruchomości takie nie mogą zostać zbyte osobom trzecim ani przeznaczone na inne cele[63].

Postępowanie regulacyjne, o którym mowa w art. 30 ustawy, służyło uregulowaniu sytuacji prawnej określonych nieruchomości przejętych przez Państwo, które 1.09.1939 r. stanowiły własność gmin żydowskich lub innych wyznaniowych żydowskich osób prawnych. Obejmowało ono między innymi nieruchomości, na których znajdowały się wówczas cmentarze żydowskie lub synagogi[64]. Regulacji tej nie należy traktować jako ogólnej podstawy dochodzenia praw do każdego cmentarza żydowskiego ani jako źródła uprawnień Komitetu. Wniosek o wszczęcie postępowania regulacyjnego mogła złożyć gmina żydowska albo Związek Gmin, a nie działające niezależnie od nich stowarzyszenie. Znaczenie art. 30 dla konkretnej nieruchomości zależy ponadto od spełnienia przesłanek ustawowych oraz od przebiegu dotyczącego jej postępowania regulacyjnego.

Ustawa przewiduje również współdziałanie instytucji państwowych, samorządowych i wyznaniowych w ochronie, konserwacji, udostępnianiu i upowszechnianiu zabytków architektury i sztuki, ich dokumentacji, muzeów i archiwów będących własnością gmin żydowskich, a także dzieł kultury i sztuki o motywach religijnych. Współdziałanie to odbywa się na zasadach określonych w odrębnych przepisach[65].

61 Art. 2 ust. 1–2 ustawy z 31.01.1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 1590); por. P. Drembkowski, komentarz do art. 2 (w:) tenże, *Ustawa o cmentarzach i chowaniu zmarłych. Komentarz*, Warszawa 2018, Legalis.

62 Art. 5 ust. 1 oraz art. 22 ust. 1 ustawy z 20.02.1997 r. o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej (t.j. Dz.U. z 2014 r. poz. 1798), dalej: UstawaWyznŻyd.

63 Art. 23 ust. 1–2 UstawyWyznŻyd.

64 Art. 30 ust. 1 UstawyWyznŻyd.

65 Art. 21 UstawyWyznŻyd.

Art. 21 ustawy nie przyznaje zatem samodzielnych kompetencji organizacji pozarządowej ani nie zastępuje podstaw prawnych wymaganych do finansowania lub prowadzenia prac konserwatorskich. Tworzy natomiast podstawę kierunkową dla współpracy podmiotów publicznych i wyznaniowych w zakresie ochrony żydowskiego dziedzictwa.

Art. 10 ustawy o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich dopuszcza odbywanie religijnych uroczystości pogrzebowych i nabożeństw żałobnych na cmentarzach komunalnych, z zachowaniem obowiązujących przepisów porządkowych[66]. Przepis ten potwierdza możliwość sprawowania żydowskich obrzędów pogrzebowych także na cmentarzu niewyznaniowym, nie określa natomiast zasad własności, utrzymania ani zarządzania cmentarzami żydowskimi. Z punktu widzenia statusu tarnowskiej nekropolii zasadnicze znaczenie mają zatem art. 2 ust. 2 ustawy o cmentarzach i chowaniu zmarłych oraz przepisy majątkowe ustawy o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich.

Według informacji opublikowanych przez KONZKŻ właścicielem nieruchomości, na której znajduje się cmentarz żydowski w Tarnowie, jest Gmina Wyznaniowa Żydowska w Krakowie, natomiast Komitet realizował projekt renowacyjny jako pełnomocnik właściciela[67]. Oznacza to, że KONZKŻ nie był podmiotem, któremu z racji samego statusu stowarzyszenia przysługiwało prawo zarządzania cmentarzem. Zakres jego działania wynikał z udzielonego umocowania oraz ze stosunku prawnego łączącego go z właścicielem nieruchomości. Pełnomocnictwo pozwalało Komitetowi działać w granicach umocowania, nie powodowało jednak przeniesienia na niego prawa własności cmentarza ani ogółu praw i obowiązków właściciela.

Jednoczesne zakwalifikowanie cmentarza jako cmentarza wyznaniowego oraz zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru powoduje współstosowanie dwóch reżimów prawnych. Przepisy prawa cmentarnego i wyznaniowego określają w szczególności zasady utrzymania, zarządzania oraz ochrony praw majątkowych związku wyznaniowego, natomiast ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wyznacza obowiązki związane z zachowaniem wartości zabytkowej obiektu oraz warunki prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych. Żaden z tych reżimów nie wyłącza pozostałych regulacji mających zastosowanie do nieruchomości.

VIII.II. Wpis cmentarza do rejestru zabytków i jego konsekwencje prawne

Cmentarze zostały wymienione w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jako jedna z kategorii zabytków nieruchomych mogących podlegać ochronie

66 Art. 10 UstawyWyznŻyd.

67 *Renowacja zabytkowego Cmentarza Żydowskiego w Tarnowie 2017–2019 – Projekt*, strona internetowa Komitetu Opieki nad Zabytkami Kultury Żydowskiej w Tarnowie, https://kirkut-tarnow.pl/projekt/, dostęp: 14.09.2026 r.

 DOI: 10.54383/0031-0344.2026.09.10

i opiece bez względu na stan zachowania. Jedną z prawnych form ich ochrony jest wpis do rejestru zabytków. Rejestr zabytków znajdujących się na obszarze województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków[68]. Cmentarz żydowski w Tarnowie został wpisany do rejestru zabytków nieruchomych 28.09.1976 r. pod numerem A-22[69].

Wpis zabytku nieruchomego do rejestru następuje na podstawie decyzji wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanej z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym zabytek się znajduje. Informację o wpisie ujawnia się również w księdze wieczystej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków[70]. W przypadku tarnowskiego cmentarza decyzja o wpisie została wydana przed wejściem w życie obecnej ustawy, jednak wynikające z wpisu obowiązki i ograniczenia należy obecnie oceniać na podstawie obowiązujących przepisów o ochronie zabytków.

Ustawa rozróżnia ochronę zabytków oraz opiekę nad zabytkiem. Ochrona zabytków jest zadaniem organów administracji publicznej i obejmuje w szczególności tworzenie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków, zapobieganie zagrożeniom dla ich wartości, przeciwdziałanie niszczeniu i niewłaściwemu korzystaniu z zabytków oraz kontrolowanie ich stanu zachowania i przeznaczenia[71]. Opiekę nad zabytkiem sprawuje natomiast jego właściciel lub posiadacz. Polega ona w szczególności na zapewnieniu warunków badania i dokumentowania zabytku, prowadzenia przy nim prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie, właściwego korzystania z zabytku oraz popularyzowania wiedzy o nim i jego znaczeniu dla historii i kultury[72].

Podstawowym kryterium rozróżnienia ochrony i opieki jest zatem krąg podmiotów, do których ustawodawca kieruje określone obowiązki. Ochrona zabytków należy do organów administracji publicznej, które mogą posługiwać się zarówno instrumentami władczymi, jak i działaniami niewładczymi. Opieka nad konkretnym zabytkiem obciąża natomiast jego właściciela lub posiadacza i ma charakter zindywidualizowany[73]. W konsekwencji wpis cmentarza do rejestru nie przenosi obowiązku sprawowania opieki nad nim na wojewódzkiego konserwatora zabytków ani na gminę, jeżeli podmioty te nie są jego właścicielem lub posiadaczem.

68 Art. 6 ust. 1 pkt 1 lit. f, art. 7 pkt 1 oraz art. 8 ust. 1–2 OchrZabU.

69 Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Krakowie, *Wykaz obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych województwa małopolskiego z uwzględnieniem podziału na powiaty i gminy*, pozycja: „Tarnów – cmentarz żydowski, ul. Szpitalna, Słoneczna, A-22 z 28.09.1976 r."

70 Art. 9 ust. 1 i 4 OchrZabU.

71 Art. 4 OchrZabU.

72 Art. 5 OchrZabU.

73 Art. 4 i art. 5 OchrZabU; K. Zalasińska, komentarz do art. 4 i 5 (w:) K. Zalasińska, Ł. Czwojda, *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz*, wyd. 2, 2025, Legalis.

Wpis do rejestru powoduje objęcie zabytku szczególnym reżimem administracyjnoprawnym. Prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru wymaga uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Uzyskanie pozwolenia konserwatorskiego nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo dokonania zgłoszenia, jeżeli taki obowiązek wynika z przepisów Prawa budowlanego[74]. W zależności od rodzaju zamierzonego działania wymagane mogą być również inne pozwolenia przewidziane w art. 36 OchrZabU.

Obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego[75]. Katalog ten obejmuje nie tylko właściciela, lecz także inne podmioty dysponujące zabytkiem na podstawie jednego z tytułów wymienionych w ustawie. Samo zainteresowanie ochroną obiektu lub posiadanie celów statutowych związanych z dziedzictwem kulturowym nie powoduje powstania ustawowego obowiązku finansowania prac.

W odniesieniu do KONZKŻ oznacza to, że sam status stowarzyszenia, organizacji pozarządowej lub organizacji pożytku publicznego nie daje Komitetowi prawa do samodzielnego prowadzenia prac przy cmentarzu ani nie czyni go podmiotem obowiązków właściciela. Komitet może prowadzić lub organizować określone działania, jeżeli dysponuje odpowiednim tytułem prawnym, zgodą właściciela albo stosownym umocowaniem i spełni wymagania wynikające z przepisów o ochronie zabytków. W przypadku renowacji tarnowskiego cmentarza podstawę działania Komitetu stanowiło pełnomocnictwo udzielone przez właściciela nieruchomości[76].

Wpis cmentarza do rejestru wzmacnia ochronę jego materialnej substancji, ale znaczenie tej formy ochrony nie ogranicza się do poszczególnych nagrobków. Przedmiotem ochrony jest cmentarz jako zabytek nieruchomy w granicach określonych w decyzji o wpisie. Dokładny zakres przedmiotowy i przestrzenny ochrony należy zatem ustalać na podstawie treści decyzji z 28.09.1976 r. oraz dokumentacji stanowiącej podstawę wpisu. Samo przytoczenie numeru rejestrowego nie pozwala przesądzić, czy ochroną objęto również wszystkie elementy znajdujące się na terenie nekropolii albo jej otoczenie.

74 Art. 36 ust. 1 pkt 1 oraz ust. 8 OchrZabU.

75 Art. 71 ust. 1 OchrZabU; K. Zalasińska, komentarz do art. 71, (w:) K. Zalasińska, Ł. Czwojda, *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz*, wyd. 2, 2025, Legalis.

76 *Renowacja zabytkowego Cmentarza Żydowskiego w Tarnowie 2017–2019 – Projekt*, strona internetowa Komitetu Opieki nad Zabytkami Kultury Żydowskiej w Tarnowie, https://kirkut-tarnow.pl/projekt/, dostęp: 14.09.2026 r.

 DOI: 10.54383/0031-0344.2026.09.10

VIII.III. Zadania samorządu terytorialnego w zakresie ochrony dziedzictwa

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami należą do obszarów działalności jednostek samorządu terytorialnego. Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy o samorządzie gminnym zadania własne gminy obejmują sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami[77]. Przepis ten określa dziedzinę odpowiedzialności gminy, lecz nie stanowi samoistnej podstawy podejmowania wszystkich działań dotyczących każdego zabytku znajdującego się na jej obszarze. Szczegółowe kompetencje, obowiązki i instrumenty działania gminy wynikają z przepisów ustaw szczególnych, w tym z ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Na gruncie tej ustawy należy odróżnić ochronę zabytków wykonywaną przez organy administracji publicznej od opieki nad konkretnym zabytkiem, sprawowanej przez jego właściciela lub posiadacza. Organy gminy uczestniczą w realizacji zadań ochronnych, w szczególności przez tworzenie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków, uwzględnianie wymagań ochrony zabytków w planowaniu przestrzennym oraz podejmowanie działań w ramach przyznanych im kompetencji[78]. Nie oznacza to jednak, że gmina staje się podmiotem ustawowego obowiązku sprawowania opieki nad każdym zabytkiem położonym na jej terytorium.

Jednostka samorządu terytorialnego sprawuje opiekę nad zabytkiem jako jego właściciel, posiadacz albo podmiot dysponujący innym tytułem prawnym wskazanym w ustawie. Zgodnie z art. 71 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami sprawowanie opieki nad zabytkiem, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, jest zadaniem własnym jednostki samorządu terytorialnego, jeżeli posiada ona tytuł prawny do tego zabytku[79]. W przypadku cmentarza żydowskiego w Tarnowie, który według informacji Komitetu stanowi własność Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Krakowie, regulacja ta nie nakłada na Gminę Miasta Tarnowa obowiązku finansowania prac wynikającego z posiadania tytułu prawnego do nekropolii[80].

Brak tytułu prawnego gminy do zabytku nie wyłącza możliwości wspierania jego ochrony przy wykorzystaniu instrumentów przewidzianych w ustawie. Na podstawie art. 81 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami organ stanowiący

77 Art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z 8.03.1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz.U. z 2026 r. poz. 662 z późn. zm.).

78 Art. 4 pkt 1 i 6 OchrZabU.

79 Art. 5 oraz art. 71 ust. 2 OchrZabU.

80 *Renowacja zabytkowego Cmentarza Żydowskiego w Tarnowie 2017–2019 – Projekt*, strona internetowa Komitetu Opieki nad Zabytkami Kultury Żydowskiej w Tarnowie, https://kirkut-tarnow.pl/projekt/, dostęp: 14.09.2026 r.

gminy, powiatu albo samorządu województwa może udzielić dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru albo znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Zasady udzielania dotacji określa uchwała właściwego organu stanowiącego, a jej zakres przedmiotowy jest ograniczony do nakładów koniecznych wymienionych w art. 77 ustawy[81].

Art. 71 i art. 81 ustawy regulują odmienne sytuacje. Pierwszy z tych przepisów dotyczy finansowania opieki nad zabytkiem przez podmiot posiadający do niego określony tytuł prawny. Drugi umożliwia jednostce samorządu terytorialnego wspieranie prac przy zabytku należącym do innego podmiotu w formie dotacji udzielanej na zasadach określonych w uchwale[82]. Przyznanie dotacji ma charakter fakultatywny, a sam status wnioskodawcy jako organizacji pozarządowej lub organizacji pożytku publicznego nie tworzy roszczenia o jej otrzymanie.

Instrumentem prowadzenia lokalnej polityki w tej dziedzinie jest również gminny program opieki nad zabytkami. Program sporządza się na okres czterech lat, a przyjmuje go rada gminy po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z realizacji programu wójt, burmistrz albo prezydent miasta sporządza co dwa lata sprawozdanie przedstawiane radzie gminy[83]. Program pozwala określić kierunki lokalnej polityki wobec dziedzictwa oraz tworzy ramy dla koordynowania działań podejmowanych przez gminę, właścicieli i posiadaczy zabytków, instytucje kultury oraz organizacje pozarządowe. Nie jest jednak samoistnym źródłem uprawnień do dysponowania zabytkiem należącym do innego podmiotu ani podstawą pominięcia wymagań dotyczących prowadzenia prac przy zabytku wpisanym do rejestru.

Współpraca Gminy Miasta Tarnowa z KONZKŻ może obejmować w szczególności udzielanie wsparcia finansowego na zasadach wynikających z obowiązujących przepisów, realizowanie wspólnych przedsięwzięć edukacyjnych i kulturalnych, wymianę informacji oraz uwzględnianie problematyki żydowskiego dziedzictwa w lokalnej polityce kulturalnej. Komitet może w ten sposób uczestniczyć w realizacji przedsięwzięć służących lokalnej wspólnocie, zachowując status podmiotu prawa prywatnego. Współdziałanie z gminą nie prowadzi do przekazania Komitetowi kompetencji władczych ani do przejęcia przez gminę obowiązków podmiotu posiadającego tytuł prawny do cmentarza.

81 Art. 77 oraz art. 81 ust. 1–2 OchrZabU.

82 K. Zalasińska, komentarz do art. 71 i 81 (w:) K. Zalasińska, Ł. Czwojda, *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz*, wyd. 2, 2025, Legalis; por. wyrok NSA z 29.09.2011 r., II GSK 934/10, Legalis.

83 Art. 87 ust. 1, 3 i 5 OchrZabU.

 DOI: 10.54383/0031-0344.2026.09.10

VIII.IV. Komitet jako organizacja społeczna w postępowaniu administracyjnym i sądowoadministracyjnym

KONZKŻ może być kwalifikowany jako organizacja społeczna w rozumieniu art. 5 § 2 pkt 5 k.p.a. Zgodnie z tym przepisem pojęcie organizacji społecznej obejmuje organizacje zawodowe, samorządowe, spółdzielcze oraz inne organizacje społeczne. Jest ono ujmowane szeroko i obejmuje także stowarzyszenia. Zakwalifikowanie Komitetu jako organizacji społecznej nie nadaje mu statusu organu administracji publicznej ani strony każdego postępowania dotyczącego ochrony dziedzictwa. Ma natomiast znaczenie dla określenia jego uprawnień procesowych[84].

Na podstawie art. 31 § 1 Kodeksu postępowania administracyjnego organizacja społeczna może w sprawie dotyczącej innej osoby wystąpić z żądaniem wszczęcia postępowania z urzędu albo – jeżeli postępowanie już się toczy – z żądaniem dopuszczenia jej do udziału w tym postępowaniu. Skorzystanie z tych uprawnień wymaga łącznego spełnienia dwóch przesłanek: żądanie musi być uzasadnione celami statutowymi organizacji, a za jej udziałem powinien przemawiać interes społeczny[85]. W przypadku KONZKŻ związek ze statutowymi celami może występować w szczególności w sprawach dotyczących ochrony cmentarzy żydowskich oraz innych zabytków kultury żydowskiej znajdujących się na obszarze byłej Galicji[86].

O zasadności żądania organizacji rozstrzyga organ prowadzący postępowanie. Jeżeli uzna żądanie za uzasadnione, wydaje postanowienie o wszczęciu postępowania z urzędu albo o dopuszczeniu organizacji do udziału w postępowaniu. Na postanowienie o odmowie wszczęcia postępowania lub dopuszczenia organizacji do udziału w postępowaniu przysługuje zażalenie. Organizacja dopuszczona do postępowania uczestniczy w nim na prawach strony[87]. Nie oznacza to jednak, że staje się podmiotem materialnoprawnego interesu, którego dotyczy postępowanie, ani że nabywa prawa do zabytku lub nieruchomości.

Uprawnienia te mogą mieć szczególne znaczenie w postępowaniach dotyczących wpisu cmentarza żydowskiego do rejestru zabytków. Zgodnie z art. 9 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wpis zabytku nieruchomego do rejestru następuje na podstawie decyzji wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydanej z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek[88]. Jeżeli Komitet nie jest właści-

84 Art. 5 § 2 pkt 5 KPA; B. Adamiak, J. Borkowski, komentarz do art. 5, [w:] B. Adamiak, J. Borkowski, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, wyd. 20, Warszawa 2026, Legalis.

85 Art. 31 § 1 KPA.

86 § 7 ust. 1–4 oraz § 8 pkt 1 Statutu KONZKŻ.

87 Art. 31 § 2–3 KPA.

88 Art. 9 ust. 1 OchrZabU.

DOI: 10.54383/0031-0344.2026.09.10

cielem zabytku ani użytkownikiem wieczystym gruntu, nie może skutecznie złożyć wniosku o wpis na podstawie art. 9 ust. 1 tej ustawy. Może jednak, jako organizacja społeczna, wystąpić na podstawie art. 31 § 1 pkt 1 Kodeksu postępowania administracyjnego z żądaniem wszczęcia postępowania z urzędu albo – jeżeli postępowanie już się toczy – na podstawie art. 31 § 1 pkt 2 Kodeksu żądać dopuszczenia do udziału w tym postępowaniu.

Uwzględnienie takiego żądania wymaga każdorazowej oceny właściwego organu. Samo statutowe zajmowanie się ochroną dziedzictwa nie przesądza jeszcze o istnieniu interesu społecznego uzasadniającego udział organizacji w konkretnej sprawie. Znajomość lokalnego kontekstu, posiadana dokumentacja, wyniki inwentaryzacji oraz doświadczenie Komitetu w prowadzeniu działań na rzecz cmentarzy żydowskich mogą jednak stanowić argument przemawiający za jego udziałem, jeżeli wiedza ta może przyczynić się do dokładnego wyjaśnienia sprawy i ochrony wartości zabytkowych obiektu.

Znaczenie wpisu dawnego cmentarza żydowskiego do rejestru zabytków zostało zaakcentowane w wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z 9.12.2020 r., II OSK 1453/18. Sprawa dotyczyła dawnego cmentarza żydowskiego w Płońsku. Orzeczenie potwierdza, że zniszczenie pierwotnego zagospodarowania cmentarza nie musi wykluczać uznania zachowanego terenu za zabytek, jeżeli posiada on wartość historyczną i stanowi świadectwo działalności społeczności żydowskiej[89]. Wyroku tego nie należy natomiast traktować jako bezpośredniej podstawy określającej uprawnienia procesowe Komitetu, ponieważ przedmiotem rozstrzygnięcia była ocena przesłanek ochrony zabytkowej konkretnego terenu, a nie status KONZKŻ ani zasady udziału organizacji społecznej w postępowaniu.

Komitet może korzystać również z instrumentów przewidzianych w postępowaniu sądowoadministracyjnym. Organizacja społeczna posiada zdolność sądową w zakresie swojej działalności statutowej w sprawach dotyczących interesów prawnych innych osób. Na podstawie art. 50 § 1 ustawy – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi organizacja społeczna może wnieść skargę w sprawie dotyczącej interesu prawnego innej osoby, jeżeli sprawa mieści się w zakresie jej działalności statutowej oraz organizacja brała udział w postępowaniu administracyjnym[90].

Od legitymacji do wniesienia skargi należy odróżnić możliwość zgłoszenia udziału w już toczącym się postępowaniu sądowoadministracyjnym. Artykuł 33 § 2 p.p.s.a. przewiduje możliwość zgłoszenia udziału w charakterze uczestnika przez organizację społeczną, o której mowa w art. 25 § 4 p.p.s.a., w sprawie dotyczącej innej osoby, jeżeli sprawa pozostaje w zakresie jej działalności statutowej. O dopuszczeniu organizacji do udziału rozstrzyga sąd w drodze postanowienia. Na postanowienie

89 Wyrok NSA z 9.12.2020 r., II OSK 1453/18, LEX nr 3149498; por. wyrok WSA w Warszawie z 20.02.2018 r., VII SA/Wa 1019/17.

90 Art. 25 § 4 oraz art. 50 § 1 p.p.s.a.

 DOI: 10.54383/0031-0344.2026.09.10

odmawiające dopuszczenia do udziału w sprawie przysługuje zażalenie[91]. Przesłanek wniesienia skargi nie należy zatem utożsamiać z przesłankami zgłoszenia udziału w postępowaniu wszczętym skargą innego uprawnionego podmiotu.

Uprawnienia procesowe organizacji społecznej nie mają charakteru nieograniczonego. Sam ogólny związek sprawy z ochroną dziedzictwa nie jest wystarczający do udziału KONZKŻ w każdym postępowaniu. Konieczne jest wykazanie związku pomiędzy przedmiotem konkretnej sprawy a celami statutowymi Komitetu oraz – na etapie postępowania administracyjnego – istnienia interesu społecznego przemawiającego za jego udziałem.

Możliwy udział Komitetu w postępowaniu administracyjnym i sądowoadministracyjnym uzupełnia niewładcze formy jego działalności, takie jak dokumentowanie zabytków, organizowanie prac, działalność edukacyjna i współpraca z właścicielami zabytków. Instrumenty procesowe pozwalają organizacji przedstawiać posiadane materiały, formułować stanowisko i korzystać z przewidzianych prawem środków zaskarżenia. Nie prowadzą jednak do przejęcia kompetencji wojewódzkiego konserwatora zabytków ani uprawnień właściciela nieruchomości.

IX. Wybrane przykłady działalności Komitetu opieki nad zabytkami kultury żydowskiej

IX.I. Renowacja zabytkowego cmentarza żydowskiego w Tarnowie

Jednym z najważniejszych przedsięwzięć Komitetu była renowacja cmentarza żydowskiego w Tarnowie, przeprowadzona w latach 2017–2019. Wartość projektu wyniosła 2 992 685,06 zł, a dofinansowanie z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego – 2 244 513,75 zł[92]. Przedsięwzięcie wspierały również Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Gmina Miasta Tarnowa oraz prywatni darczyńcy[93].

91 Art. 33 § 2 p.p.s.a.

92 *Lista wniosków złożonych w ramach konkursu nr RPMP.06.01.01-IZ.00-12-021/16*, poz. 34, projekt nr RPMP.06.01.01-12-0152/16 „Renowacja zabytkowego Cmentarza Żydowskiego w Tarnowie", Regionalny Program Operacyjny Województwa Małopolskiego na lata 2014–2020, https://www.rpo.malopolska.pl/download/program-regionalny/skorzystaj/nabory/poddzialanie-6-1-1--ochrona-i-opieka--nad-zabytkami---projekty-mniejszej-skali---rpmp-06-01-01-iz-00-12-021-16/informacje-nt--zlozonych-wnioskow/Lista-zlozonych-wnioskow-6-1-1-mniejsza-skala-29072016.pdf, dostęp: 14.09.2026 r. W innych dokumentach wskazano dofinansowanie w wysokości 2 244 513,76 zł; różnica wynosi jeden grosz.

93 Komitet Opieki nad Zabytkami Kultury Żydowskiej w Tarnowie, *Cmentarz żydowski*, https://kirkut-tarnow.pl/jewish-cemetery/, dostęp: 14.09.2026 r.

Właścicielem cmentarza jest Gmina Wyznaniowa Żydowska w Krakowie, a Komitet realizował projekt jako jej pełnomocnik[94]. Nie działał zatem jako właściciel nieruchomości, lecz na podstawie udzielonego umocowania.

Prace obejmowały odnowienie ogrodzenia, alejek, domu przedpogrzebowego, pomnika i nagrobków oraz wykonanie infrastruktury poprawiającej dostępność nekropolii. Dom przedpogrzebowy przystosowano do celów wystawienniczych, oznaczono mogiły zbiorowe, a renowacji poddano pomnik główny i 120 nagrobków[95].

Sporządzono również dokumentację ponad 5000 inskrypcji, wykonano 16 dwujęzycznych plansz informacyjnych oraz przygotowano polską, angielską i multimedialną wersję przewodnika po cmentarzu[96]. Projekt łączył więc konserwację zabytku z jego dokumentowaniem, udostępnianiem i popularyzowaniem wiedzy, odpowiadając ustawowemu pojęciu opieki nad zabytkiem[97].

Ponieważ cmentarz jest wpisany do rejestru zabytków, prowadzenie przy nim prac wymagało przestrzegania przepisów konserwatorskich, w tym uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków[98]. Zasadniczą część renowacji podsumowano 26.06.2019 r., natomiast ostateczne rozliczenie projektu nastąpiło w listopadzie 2019 r.[99]

Przedsięwzięcie obrazuje quasipubliczny charakter działalności Komitetu. Jako podmiot prawa prywatnego współpracował on z właścicielem zabytku, administracją publiczną i darczyńcami, łącząc instrumenty prawne, finansowanie publiczne oraz aktywność społeczną.

94 *Renowacja zabytkowego Cmentarza Żydowskiego w Tarnowie 2017–2019 – Projekt*, strona internetowa KONZKŻ, https://kirkut-tarnow.pl/projekt/, dostęp: 14.09.2026 r.

95 Ibidem; *Sprawozdanie z działalności Komitetu Opieki nad Zabytkami Kultury Żydowskiej w Tarnowie za rok 2019*, s. 2–3.

96 *Sprawozdanie z działalności Komitetu Opieki nad Zabytkami Kultury Żydowskiej w Tarnowie za rok 2019*, s. 3, https://muzeum-tarnow.home.pl/archiwum/komitet/documents/2019-sprawozdanie.pdf, dostęp: 14.09.2026 r.

97 Art. 5 pkt 1 i 5 OchrZabU.

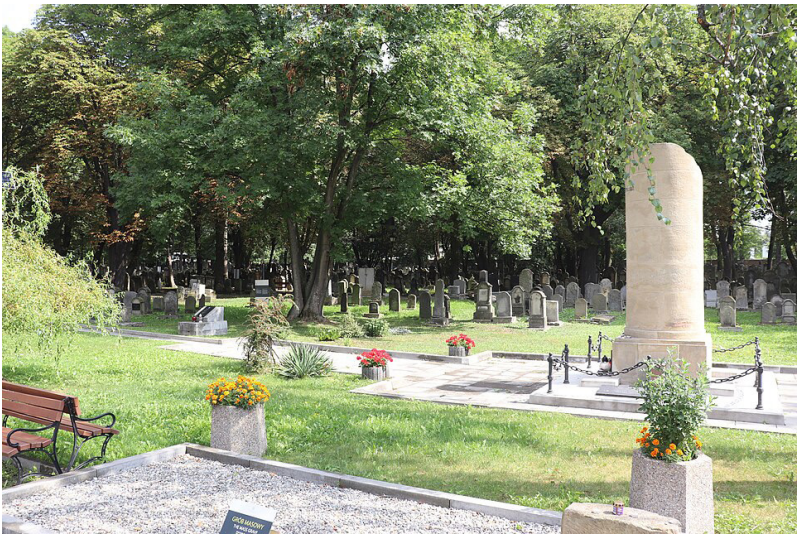
98 Art. 36 ust. 1 pkt 1 OchrZabU.

99 *Sprawozdanie z działalności Komitetu Opieki nad Zabytkami Kultury Żydowskiej w Tarnowie za rok 2019*, s. 4.

 DOI: 10.54383/0031-0344.2026.09.10

Fot. 1. Dom przedpogrzebowy Beit Tahara na cmentarzu żydowskim w Tarnowie przed przeprowadzeniem prac renowacyjnych Fot. Tajchman, Cmentarz żydowski w Tarnowie 06 – dom przedpogrzebowy, Wikimedia Commons, licencja CC BY-SA 3.0 PL, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cmentarz_żydowski_w_Tarnowie_06_-_dom_przedpogrzebowy.JPG, dostęp: 14.09.2026 r.

Fot. 2. Cmentarz żydowski w Tarnowie po zakończeniu projektu renowacyjnego, 23 sierpnia 2022 r. *Źródło: Andrzej Otrębski, Tarnow cmentarz zydowski 01, Wikimedia Commons, licencja CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tarnow_cmentarz_zydowski_01.jpg, dostęp: 14.09.2026 r.*

DOI: 10.54383/0031-0344.2026.09.10

IX.II. Prace przy innych cmentarzach żydowskich

Działalność Komitetu obejmuje również cmentarze żydowskie poza Tarnowem. W 2019 r. KONZKŻ konsultował dokumentację remontu cmentarza w Przemyślu, wspierał starania o odzyskanie terenu cmentarza w Mielcu oraz przygotował dokumentację ogrodzenia cmentarza w Ołpinach, obejmującą wytyczenie granic i wycenę prac[100].

Na zlecenie Davida Singera wykonano także macewę rabina Dova Berisha Frommera, ustawioną na cmentarzu w Oświęcimiu. Komitet pośredniczył ponadto przy remontach nagrobków w Tarnowie zlecanych przez rodziny pochowanych osób[101].

Działania te potwierdzają organizacyjną, doradczą i koordynacyjną rolę Komitetu w ochronie żydowskiego dziedzictwa. Nie oznaczają jednak przejęcia obowiązków właściciela lub posiadacza cmentarza ani kompetencji administracji publicznej. Zakres aktywności KONZKŻ zależy od statusu prawnego nieruchomości, zgody lub umocowania uprawnionego podmiotu oraz wymagań konserwatorskich. Prace przy cmentarzu wpisanym do rejestru zabytków wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków[102].

IX.III. Międzynarodowy tabor pamięci Romów

Międzynarodowy Tabor Pamięci Romów służy upamiętnieniu Zagłady Romów oraz popularyzowaniu ich historii i kultury. Pierwszą edycję zorganizowano w 1996 r. z inicjatywy Adama Bartosza i Adama Andrasza. Tabor ma formę wędrówki do miejsc martyrologii Romów w Małopolsce, m.in. Żabna, Borzęcina Dolnego i Szczurowej[103].

Komitet współorganizuje przedsięwzięcie z Muzeum Okręgowym w Tarnowie. W 2019 r. jego dwudziesta edycja otrzymała 30 000 zł dofinansowania od Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji[104].

Udział KONZKŻ odpowiada celom statutowym dotyczącym historii i kultury innych grup etnicznych i narodowych związanych z obszarem byłej Galicji[105]oraz mieści się w ustawowej sferze działalności na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych[106]. Współorganizowanie Taboru potwierdza quasipubliczny charakter działalności

100 *Sprawozdanie z działalności Komitetu Opieki nad Zabytkami Kultury Żydowskiej w Tarnowie za rok 2019*, s. 5, https://muzeum-tarnow.home.pl/archiwum/komitet/documents/2019-sprawozdanie.pdf, dostęp: 14.09.2026 r.

101 Tamże.

102 Art. 36 ust. 1 pkt 1 OchrZabU.

103 W. Kaźmierska, *Tabor Pamięci Romów jako przykład promowania wiedzy o Romach przez Muzeum Etnograficzne w Tarnowie*, „Sprawy Narodowościowe. Seria Nowa" 2014/44, s. 150–161, DOI: 10.11649/sn.2014.011.

104 *Sprawozdanie z działalności Komitetu Opieki nad Zabytkami Kultury Żydowskiej w Tarnowie za rok 2019*, s. 6, https://muzeum-tarnow.home.pl/archiwum/komitet/documents/2019-sprawozdanie.pdf, dostęp: 14.09.2026 r.

105 § 7 ust. 5 oraz § 8 pkt 2 Statutu KONZKŻ.

106 Art. 4 ust. 1 pkt 5 PożPubWolontU.

 DOI: 10.54383/0031-0344.2026.09.10

Komitetu, który jako podmiot prawa prywatnego realizuje zadania edukacyjne i upamiętniające we współpracy z instytucją kultury i administracją publiczną.

IX.IV. Działalność wydawnicza

Działalność wydawnicza Komitetu służy popularyzowaniu wiedzy o historii i kulturze Żydów oraz innych grup etnicznych i narodowych związanych z obszarem byłej Galicji[107].

W 2020 r. Komitet wydał publikację Natalii Gancarz *Na bister. Nie zapomnij. Do not forget*, dokumentującą miejsca pamięci romskich ofiar nazizmu. Projekt otrzymał 32 500 zł dofinansowania ze środków resortu edukacji[108]. W tym samym roku ukazał się album Agnieszki Traczewskiej *A Rekindled World*, poświęcony współczesnym społecznościom chasydzkim, dofinansowany kwotą 100 000 zł[109]. Komitet opublikował również numer 12/2019 czasopisma „Studia Romologica", którego wydanie Gmina Miasta Tarnowa wsparła kwotą 10 000 zł[110].

Publikacje te służą dokumentowaniu dziedzictwa żydowskiego i romskiego, edukacji historycznej oraz utrwalaniu pamięci o społecznościach dotkniętych prześladowaniami i Zagładą. Finansowanie ze środków publicznych potwierdza współpracę Komitetu z administracją w realizacji zadań dotyczących mniejszości narodowych i etnicznych oraz ochrony dziedzictwa kulturowego[111].

X. Podsumowanie

Przeprowadzona analiza pozwala stwierdzić, że Komitet Opieki nad Zabytkami Kultury Żydowskiej w Tarnowie stanowi przykład organizacji społecznej, która – pozostając podmiotem prawa prywatnego – uczestniczy w realizacji zadań mających znaczenie publiczne. KONZKŻ jest stowarzyszeniem rejestrowym posiadającym osobowość prawną, organizacją pozarządową oraz organizacją pożytku publicznego. Określenia te nie są tożsame, lecz odnoszą się do różnych aspektów jego statusu: formy organizacyjno-prawnej, przynależności do sektora pozarządowego oraz szczególnego statusu związanego z prowadzeniem działalności pożytku publicznego.

107 § 7 ust. 2, 4 i 5 oraz § 8 pkt 3 Statutu KONZKŻ.

108 *Sprawozdanie z działalności Komitetu Opieki nad Zabytkami Kultury Żydowskiej w Tarnowie za 2020 r.*, s. 2, https://kirkut-tarnow.pl/wp-content/uploads/2021/10/2020-Sprawozdanie-z-dzialalnosci-Komitet.pdf, dostęp: 14.09.2026 r.

109 Tamże. W sprawozdaniu jako źródło finansowania wskazano Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, natomiast Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN wskazuje Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP: *Czytelnia POLIN online: Agnieszka Traczewska „A Rekindled World / Wskrzeszony świat"*, https://polin.pl/pl/wydarzenie/czytelnia-polin-online-agnieszka-traczewska-rekindled-world-wskrzeszony-swiat, dostęp: 14.09.2026 r. Bez dokumentacji dotacyjnej nie można jednoznacznie rozstrzygnąć tej rozbieżności.

110 *Sprawozdanie z działalności Komitetu… za 2020 r.*, s. 2; Komitet Opieki nad Zabytkami Kultury Żydowskiej w Tarnowie, *Studia Romologica nr 12/2019*, https://kirkut-tarnow.pl/2020/09/studia-romologica-nr-12-2019/, dostęp: 14.09.2026 r.

111 Art. 4 ust. 1 pkt 5 i 16 PożPubWolontU.

Potwierdzenie znalazła pierwsza hipoteza, zgodnie z którą status prawny Komitetu umożliwia mu podejmowanie działań wspierających system ochrony dziedzictwa bez uzyskania statusu podmiotu administracji publicznej. KONZKŻ nie dysponuje kompetencjami władczymi właściwymi organom ochrony zabytków ani nie zastępuje właściciela lub posiadacza zabytku w wykonywaniu obowiązków wynikających z ustawy. Może jednak inicjować, wspierać, finansować i koordynować przedsięwzięcia, pozyskiwać środki publiczne i prywatne, prowadzić działalność dokumentacyjną, naukową, edukacyjną i wydawniczą oraz współpracować z właścicielami i posiadaczami zabytków, związkami wyznaniowymi, jednostkami samorządu terytorialnego, instytucjami kultury i organami ochrony zabytków. Zakres tych działań zależy każdorazowo od statusu prawnego danego obiektu, posiadanego przez Komitet tytułu prawnego lub udzielonego mu umocowania oraz wymagań przewidzianych w przepisach szczególnych.

Potwierdzona została również druga hipoteza, zakładająca funkcjonalnie quasipubliczny charakter działalności Komitetu. Określenie to nie oznacza odrębnej kategorii normatywnej ani przekształcenia KONZKŻ w podmiot publiczny. Opisuje natomiast sytuację, w której stowarzyszenie realizuje cele mieszczące się w sferze zadań publicznych, korzysta ze środków publicznych i współdziała z administracją, zachowując jednocześnie prywatnoprawny status oraz organizacyjną samodzielność. Charakter ten jest szczególnie widoczny w przypadku renowacji cmentarza żydowskiego w Tarnowie, realizowanej przez Komitet na podstawie pełnomocnictwa udzielonego przez właściciela nieruchomości, przy wykorzystaniu funduszy europejskich, środków publicznych oraz wpłat darczyńców.

Analiza potwierdziła ponadto trzecią hipotezę, zgodnie z którą skuteczna ochrona żydowskiego dziedzictwa wymaga współdziałania instrumentów prawnych, finansowych i organizacyjnych. Przykład renowacji tarnowskiego cmentarza pokazuje, że samo pozyskanie środków finansowych nie jest wystarczające. Prowadzenie prac wymaga respektowania praw podmiotu posiadającego tytuł prawny do nieruchomości, uzyskania odpowiedniego umocowania oraz spełnienia wymagań wynikających z przepisów o ochronie zabytków, w szczególności dotyczących uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Status Komitetu jako organizacji społecznej może mieć również znaczenie procesowe. Jeżeli przedmiot sprawy dotyczącej innej osoby pozostaje związany z celami statutowymi KONZKŻ, a za udziałem organizacji przemawia interes społeczny, Komitet może żądać wszczęcia postępowania administracyjnego albo dopuszczenia go do udziału w takim postępowaniu. Po spełnieniu przesłanek ustawowych możliwy jest również jego udział w postępowaniu sądowoadministracyjnym. Instrumenty te mogą znaleźć zastosowanie zwłaszcza w sprawach dotyczących prawnych form ochrony cmentarzy żydowskich, w tym wpisu cmentarza do rejestru zabytków. Uprawnienia

 DOI: 10.54383/0031-0344.2026.09.10

procesowe organizacji społecznej nie oznaczają jednak jej automatycznego dopuszczenia do każdej sprawy związanej z ochroną dziedzictwa.

Analiza materiału badawczego, obejmującego Statut KONZKŻ, sprawozdania z działalności oraz dokumentację wybranych przedsięwzięć, wskazuje, że aktywność Komitetu wykracza poza działania służące fizycznemu zabezpieczaniu zabytków. Obejmuje również dokumentowanie dziedzictwa, inwentaryzowanie nagrobków, działalność wydawniczą, edukację historyczną, organizowanie wydarzeń upamiętniających oraz działania na rzecz dziedzictwa romskiego. Komitet pełni zatem funkcję pośredniczącą pomiędzy właścicielami i posiadaczami zabytków, administracją publiczną, instytucjami kultury, darczyńcami oraz społecznościami zainteresowanymi zachowaniem miejsc pamięci.

Przypadek KONZKŻ pokazuje, że organizacja pozarządowa może odgrywać istotną rolę w wielopodmiotowym modelu ochrony dziedzictwa kulturowego. Jej działalność nie zastępuje zadań organów administracji publicznej ani obowiązków właścicieli i posiadaczy zabytków, lecz może uzupełniać działania tych podmiotów przez mobilizowanie zasobów społecznych, pozyskiwanie finansowania, gromadzenie wiedzy i koordynowanie współpracy. O wartości analizowanego modelu przesądza zatem nie wyposażenie Komitetu w kompetencje władcze, lecz jego zdolność do łączenia aktywności obywatelskiej z publicznymi instrumentami ochrony dziedzictwa.

dr Justyna Staszczyk

Posiada stopień doktora nauk prawnych i jest adiunktem w Katedrze Administracji Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Tarnowie. Jej działalność naukowa koncentruje się na prawie administracyjnym oraz prawnej ochronie dziedzictwa kulturowego.

Holds a PhD in Law and is an Assistant Professor in the Department of Administration at the University of Applied Sciences in Tarnow. Her academic work focuses on administrative law and the legal protection of cultural heritage.

ORCID: 0000-0003-2447-545X

DOI: 10.54383/0031-0344.2026.09.10

Abstract

Keywords: *Jewish cultural heritage, monument protection, Jewish cemetery, association, non-governmental organization, public organization*

Legal aspects of the protection of Jewish cultural heritage in Tarnów on the example of the Committee for the Preservation of Jewish Heritage

The article examines the legal status of the Committee for the Protection of Jewish Cultural Heritage in Tarnów and its role in the cultural heritage protection system. It analyses the Committee as a registered association, non-governmental organization, public benefit organization, and public organization.

The research employs the doctrinal legal method, case-law and document analysis, and a case study approach, with particular emphasis on the renovation of the Jewish cemetery in Tarnów.

The analysis demonstrates that the Committee may initiate, finance and coordinate projects, conduct documentary, educational and publishing activities, and cooperate with public authorities and monument owners. Although its activities are functionally quasi-public, the Committee does not assume the powers of monument protection authorities or the statutory duties of monument owners and possessors. Effective protection of Jewish cultural heritage therefore requires legal, financial and organizational instruments as well as cooperation between public and private entities.

Bibliografia

1. **Adamiak Barbara, Borkowski Janusz,** *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, wyd. 20, Warszawa 2026
2. Centralna Informacja Krajowego Rejestru Sądowego, *Odpis aktualny z Rejestru Stowarzyszeń, Innych Organizacji Społecznych i Zawodowych, Fundacji oraz Samodzielnych Publicznych Zakładów Opieki Zdrowotnej dotyczący Komitetu Opieki nad Zabytkami Kultury Żydowskiej w Tarnowie*, KRS 0000037501, stan na 14.09.2026 r.
3. **Drembkowski Paweł,** *Ustawa o cmentarzach i chowaniu zmarłych. Komentarz*, Warszawa 2018
4. **Hońdo Leszek,** *Najstarsze nagrobki na żydowskim cmentarzu w Tarnowie*, „Humanities and Cultural Studies" 2021, t. 2, nr 1, s. 1–15, DOI: 10.5604/01.3001.0014.7383
5. **Kaźmierska Wioleta,** *Tabor Pamięci Romów jako przykład promowania wiedzy o Romach przez Muzeum Etnograficzne w Tarnowie*, „Sprawy Narodowościowe. Seria Nowa" 2014/44, s. 150–161, DOI: 10.11649/sn.2014.011

 DOI: 10.54383/0031-0344.2026.09.10

6. *Lista wniosków złożonych w ramach konkursu nr RPMP.06.01.01-IZ.00-12-021/16 w ramach Działania 6.1 „Rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego", Poddziałania 6.1.1 „Ochrona i opieka nad zabytkami – projekty mniejszej skali"*, poz. 34, projekt nr RPMP.06.01.01-12-0152/16 „Renowacja zabytkowego Cmentarza Żydowskiego w Tarnowie", Regionalny Program Operacyjny Województwa Małopolskiego na lata 2014–2020, https://www.rpo.malopolska.pl/download/program-regionalny/skorzystaj/nabory/poddzialanie-6-1-1--ochrona-i-opieka-nad-zabytkami---projekty-mniejszej-skali---rpmp-06-01-01-iz-00-12-021-16/informacje-nt--zlozonych-wnioskow/Lista-zlozonych-wnioskow-6-1-1-mniejsza-skala-29072016.pdf, dostęp: 14.09.2026 r.
7. **Pachowicz Anna,** *Środowisko inteligencji żydowskiej w Tarnowie w latach 1772–1918 (wybrani przedstawiciele)*, „Galicja. Studia i Materiały" 2024/11, s. 498–510, DOI: 10.15584/galisim.2024.11.23.
8. **Pachowicz Anna,** *Żydzi i chrześcijanie, z dziejów życia religijnego społeczności żydowskiej w Tarnowie,* „Galicja. Studia i Materiały" 2023/9, s. 300–323, DOI: 10.15584/galisim.2023.9.15.
9. *Sprawozdanie z działalności Komitetu Opieki nad Zabytkami Kultury Żydowskiej w Tarnowie za rok 2019*, https://muzeum-tarnow.home.pl/archiwum/komitet/documents/2019-sprawozdanie.pdf, dostęp: 14.09.2026 r.
10. *Sprawozdanie z działalności Komitetu Opieki nad Zabytkami Kultury Żydowskiej w Tarnowie za rok 2020*, https://kirkut-tarnow.pl/wp-content/uploads/2021/10/2020-Sprawozdanie-z-dzialalnosci-Komitet.pdf, dostęp: 14.09.2026 r.
11. *Statut Komitetu Opieki nad Zabytkami Kultury Żydowskiej w Tarnowie*.
12. Tarnowskie Centrum Informacji, *Tarnów i region*, Tarnów 2025, https://www.it.tarnow.pl/wp-content/uploads/2024/12/Tarnow-i-region-folder-2025.pdf, dostęp: 14.09.2026 r.
13. Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Krakowie, *Wykaz obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych województwa małopolskiego z uwzględnieniem podziału na powiaty i gminy*, pozycja: „Tarnów – cmentarz żydowski, ul. Szpitalna, Słoneczna, A-22 z 28.09.1976 r."
14. **Zalasińska Katarzyna, Czwojda Łukasz,** *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz*, wyd. 2, 2025.